

Traduir o morir

per Ester Pou Jutglar

«És una obvietat afirmar que l'home és un ésser finit, sotmès incansablement a la contingència; que, sense coneixement previ, tan sols té a la seva disposició una "quantitat" limitada de temps i d'espai. Malgrat tot, però, pot viure (con-viure) en un clima de "llibertat condicionada", amb fronteres incertes i transgredibles, i és una bona prova d'això el fet que, incessantment, es troba embolicat en processos de traducció. L'ésser humà tradueix perquè és un ser finit però amb uns desigs infinits; tradueix perquè disposa, al mateix temps, d'una ubicació concreta i mòbil (espai i temps) i de llibertat; tradueix perquè, malgrat la presència constant de la mort, està posseït pel desig inextingible de començar sempre de bell nou: traduir és néixer de nou, és, com volia el rabí Nahman de Braslav, negar-se de ple a ser vell.» (Lluís Duch)

«Serà el desfici/traducció de l'angoixa/que m'aclapara.»

Montserrat Abelló

L'escriptora Germaine de Staël analitza la rellevància que té la traducció a *De l'esprit des traductions* (1816), i enalteix i recomana la traducció literària per mantenir les literatures nacionals vives. Per ella, si no es tradueix es priva la literatura de la insuflació de noves idees i influències, així com també de la regeneració i expansió que provoca l'intercanvi amb sistemes literaris aliens. D'aquí ve que a les literatures amb nul·la o poca activitat traductològica els manqui vitalitat literària i restin mortes. O dit altrament, són literatures que malviuen enquistades en una mena d'oligarquia literària.

És evident que la traducció incentiva la circulació de les literatures del món. I la mobilitat dels textos propicia que s'ampliïn, es regenerin, i els allarga i els dona una altra vida, al capdavall. Tothom sap, a més, que els escriptors malden per trobar noves maneres de dir, símbols i altres models per subvertir els del propi àmbit lingüístic, i que no sempre tenen accés a les versions originals de les literatures foranes. Això ha portat molts autors a buscar aquests referents estrangers en les traduccions. No ens ha de venir de nou, per tant, que una intel·lectual com Susan Sontag —per qui la traducció fou la porta d'accés a llibres que mai hauria pogut llegir—, es preguntí: «*What - rather, who - would I be without Dostoyevsky and Tolstoy and Chekhov?*».

En la literatura catalana, la inspiració i la referència trobades en obres escrites en d'altres llengües, a voltes ha fet trontollar l'estatus quo social i literari dominant. «A èpoques noves, formes d'art noves», va escriure Jaume Brossa el 1892. Valgui com un altre exemple l'escriptora Maria-Mercè

Marçal, l'obra de la qual, inevitablement, s'ha de posar en relació amb textos d'Adrienne Rich, Virginia Woolf, Sylvia Plath o Safo, per citar-ne unes quantes. Precisament de l'obra d'aquestes autores, Marçal se'n nodrí gràcies als textos traduïts. Fins i tot es va atrevir a traduir ella mateixa les poetes russes Anna Akhmatova i Marina Tsvetàieva. Les traduí no solament per establir-hi un lligam de solidaritat o per dialogar-hi simbòlica i textualment, sinó també per treure a relleu, en català, l'obra d'aquestes dues escriptores, fins aleshores pràcticament desconegudes.

Però a banda del profit inqüestionable que n'obtenen els sistemes literaris, l'influx de la traducció també afecta de manera molt favorable la llengua. En aquest sentit, Narcís Comadira reivindica «traduir i ser traduït», en benefici de la salut de les llengües. Segons ell, «si bé ja és conegut que una llengua es vivifica amb la importació de formes d'altres llengües a través de la traducció, jo crec, també, que, quan aquesta llengua ha de ser passada a una altra, descobreix, moltes vegades, mancances constitutives pròpies, i prendre'n consciència és útil per forçar aquesta llengua a trobar maneres d'enriquiment genuí, flexibilitats fèrtils, construccions transmissibles, modismes matisadors.»

Tots aquests elements posen de manifest la força imprescindible que exerceixen les ales salvadores de la traducció sobre qualsevol cultura. Recordem que traduir vol dir traslladar a una altra llengua, portar a l'altra banda, mudar d'un lloc a un altre o fer arribar a l'altra part. Amb aquest trasllat el text fa un viatge cap a un espai textual diferent i desconegut. Però durant la travessia, inevitablement es produeixen pèrdues. Tot i així, original i traducció es complementen, i el text traduït expandeix i enriqueix l'original. Del frec entre dues cultures i llengües en resulta un transvasament cultural i una transfusió de coneixement.

Viatge, escriptura i traducció són formes de comunicació i de transferència entre espais, contextos i cultures dissemblants. Sontag percep la literatura com un viatge mental que ens transporta a mons inexplorats i llunyans: «*Literature was mental travel: travel into the past...and to other countries. (Literature was the vehicle that could take you anywhere.) And literature was criticism of one's own reality, in the light of a better standard.*»

Efectivament, el text literari és un mitjà poderós que ens porta allà on vulguem, perquè acull la complexitat i la diversitat del pensament, pot ser recer de la memòria, ens fa més crítics, ens hi reconeixem, (re)crea mons, ens emociona, ens indueix a la reflexió, ens fa sentir i reviure el dolor, ens perdona, ens purifica, fa que visquem més i millor. També ens obliga a traduir constantment. Com la vida.

No oblidem que la traducció és l'operació fundadora del pensament humà, com ens recorda l'antropòleg Lluís Duch a *Mite, interpretació i cultura*. És un símptoma de la profunda alienació de l'home. Vida i traducció que fan trena. I si viure és parlar i parlar és traduir, en conseqüència, viure és traduir, segons Duch. És negar-se a ser vell i a morir. Per això no és casual que la poeta i traductora Montserrat Abelló es preguntí «si escriure és passió o necessitat de sobreviure». En qualsevol cas, escriure és traduir, i cercar en el poema el perquè de l'angoixa i el desfici que aclapara.